ZDENĚK EIS

K OTÁZCE PŘEKLADU ZE SLOVENŠTINY DO ČEŠTINY V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Otázka po smyslu a funkci překladu ze slovenštiny do češtiny jak se projevovala v dějinách literatury je částí literárněvědného problému vztahů mezi českou a slovenskou literaturou. Je to otázka dílčí, nikoli však nevýznamná, naopak, řekl bych, že je přímo příznačná pro vztah mezi oběma našimi literaturami. Překlad ze slovenštiny do češtiny obrážel celý proces myšlení, názorů a vztahů mezi českou a slovenskou literaturou (a nejen mezi literaturou) v minulosti, zejména však ve 20. století. Poměr české literatury ke slovenské a naopak ukazuje nejenom na vztah mezi oběma literaturami, ale zároveň na vnitřní kvalitu literatury, na to, *co* si vybírala jedna literatura z literatury, která ji byla v mnohém ohledu nejbližší, a *jak* to dělala.

V této studii se dotýkám některých problémů překladu ze slovenštiny do češtiny v meziválečném období a některých teoretických důsledků, které vyplývají z dané problematiky. Překlad ze slovenštiny do češtiny pojímám jako součást nově, na marxistickém základě chápaného vztahu mezi českou a slovenskou literaturou, které se dostalo označení československý literární kontext.

Česká a slovenská literatura se liší jazykem, strukturou, specifickou diferencovaností, kulturním dědictvím a funkcí estetickou.

Rozdíly mezi *jazykem* českým a slovenským byly jazykovědci v posledním období mnohokrát prokázány a to i těmi jazykovědci, kteří v létech 1918—1945 zastávali opačné názory. Rozdílnost, lépe snad svébytnost, specifičnost obou jazyků má však své důsledky i v oblasti literárněvědné. Staré literární příručky, které vycházely z překonaných koncepcí, např. zahrnovaly slovenskou literaturu jako součást české literatury. Starší překladatelské teorie nepočítaly s překladem ze slovenštiny do češtiny a překlad ze slovenštiny byl před rokem 1945 vysloveně periferní záležitostí.

Problémy *struktury* a *diferencovanosti* obou literatur vyplývají jak ze společensko-hospodářského života Slovenska před rokem 1918, tak i z jiné etnicity slovenské kultury, z odlišných problémů, které byla nucena řešit slovenská literatura na rozdíl od české. Z toho plyne i kvalitativně jiné *kulturní dědictví* a zejména dědictví literární v obou literaturách. Rovněž *funkce estetická* měla často jiné zaměření ve slovenské a české literatuře.

Přesahovalo by rámec této studie ukázat na rozdílnost slovenské a české literatury ve všech aspektech, o nichž tu byla řeč, neboť tyto aspekty se týkají řady jiných vědních oborů. Soustředíme se na jednu z funkcí, která je příznačná pro rozdílnost obou literatur. Je jí *funkce překladovosti*, která vystupuje jako nový

prvek v době moderní diferenciace obou literatur. Překladovost v sobě také v úhrnu zahrnuje všechny rozličné aspekty rozdílnosti české a slovenské literatury. Když se objeví překlad, když v literatuře dosud pokládané za součást jiné literatury objevuje fakt překladovosti, potvrzuje se tím mlčky *rozdílnost* obou literatur, poukazuje se tím na zvláštnosti a to nejen jazykové, které brání přijímat čtenáři literaturu v originálu jako vlastní literaturu národní.

1

Problém překladovosti v československém literárním kontextu je jev historický, dobově podmíněný. Literární proces v obou literaturách musel dosáhnout jistého vývojového stupně, literatura musela na sebe vzít podobu literatury značně diferencované, která plní řadu funkcí, aby mezi oběma literaturami mohl nastoupit překlad jako fakt literární.

Léta *1918—1945* v překladech ze slovenštiny do češtiny můžeme označit za „předhistorické" stadium, kdy se v oblasti překladu vytvářely teprve symptomy něčeho, co se později mezi oběma literaturami mělo stát významným činitelem komunikativním, estetickým i kontextovým. Tato léta jsou charakteristická pro překlady beletrie s náboženskou tematikou, několika knihami dětské literatury a pochopitelně hlavně dramaty, která se hrála na českých jevištích česky. Nepřekládala se poezie; v těchto letech nebyl zaznamenán ani jeden knižní překlad slovenské poezie. Překlady závažných děl slovenské literatury jsou v tomto období výjimkou.[1] Avšak, byť výjimkou, přece jen se zrodily, a mají-li vedlejší, odvozený význam, není tím řečeno, že nemohou napomoci řešit obecnější problematiku obou jazykově blízkých literatur.

Napsal jsem, že překlady ze slovenštiny měly druhotný význam, že vlastně v období první republiky stály na literární periferii. Nebylo by zajisté obtížné rozebrat a poukázat na společenské příčiny tohoto stavu (čechoslovakistická koncepce), ozřejmit ideologickou stránku věci, doložit svědectvím tehdejších společenských poměrů. Mně však půjde spíše o literární stránku tohoto problému, tj. o výzkum zpočátku periferního literárního faktu, který se později, za změněné historické situace dostal do středu literární problematiky československé.

Od druhé poloviny padesátých let zaznamenáváme přímo bouřlivý rozvoj překladů ze slovenštiny do češtiny. Tento literární fakt má svou historii, v literatuře jej zaznamenáváme již před rokem 1918, a po roce 1918 jej můžeme sledovat na několika překladech prózy. Takový postup umožní řešit i *obecnější* problematiku teorie překladu v československém literárním kontextu.

V minulosti už Tynjanov (a po něm další) dokazoval, že literární druh (v našem případě překlad) je proměnlivý ve své genezi, může být na vrcholu, ve středu, či na periferii literárního dění. Tynjanovo pojetí *vrstevnosti* literatury („v literatuře existují zjevy rozličných vrstev") nám umožní historicky správně zařadit otázku překladů ze slovenštiny v daném období. Překlad ze slovenštiny jako literární fakt nebyl ve své době (1918—1945) rozpoznán. Existoval ve své ojedinělosti a vyjímečnosti na okraji, na literární periferii. Obsahoval explicitně řadu speci-

[1] Soupis knižních překladů ze slovenštiny do češtiny pořídil dr. Evžen Lukeš, viz Dialog 1960, č. 3—4.

fických problémů, které jsou charakteristické takřka pro všechny počáteční fáze překladů z jiných jazyků do češtiny, zejména však z ruštiny.

Počáteční stadium překladů ze slovenštiny nám připomíná překladatelskou praxi Ottovy Ruské knihovny z přelomu století. Na rozdíl od Ruské knihovny nemůžeme říci o překladech ze slovenštiny, že by v době první republiky přispěly k rozšíření čtenářových obzorů, že by plnily funkci informativní, komunikativní, seznamovaly se slovenským etnikem a kulturou. A naopak v shodě s překladatelskými postupy Ruské knihovny vidíme, že překlady ze slovenštiny zaznamenaly otrocké napodobení syntaxe originálu, lexikální počešťování, výrazy koloritní byly ponechávány v původním znění a pod čarou vysvětleny. Okrajovost překladů ze slovenštiny nedovolila rozvinout žádnou překladatelskou koncepci, byly to překlady řemeslné, doslovné, často jen pouhé převody.

Přesto však, jak ještě uvidíme, specifické problémy překladu ze slovenštiny i v tomto „předhistorickém" období nesou v sobě v zárodečném stadiu celou problematiku překladovosti ze slovenštiny do češtiny.

V létech 1918—1945 vyšla v českém překladu tři závažná slovenská prozaická díla: J e g é (Nádaši), *Adam Šangala* (1925), Gejza V á m o š, *Atomy Boha I-II* (1930) a Margita F i g u l i, *Tři kaštanoví koně* (1942).

Ve všech třech případech jde víceméně o náhodný překlad nebo o náhodné vydání nakladatelem bez hlubší ediční, či jiné kocepce. V literární situaci, kdy řada závažných slovenských děl — prózy i poezie — vycházela v Praze slovensky, jsou tyto překlady vlastně okrajovou, náhodnou záležitostí. Ale v literatuře i náhody hrají svou roli. Literární vědec je povinen zkoumat literární proces nejen z hlediska dobového ohlasu díla (u jmenovaných překladů je nepatrný), ale koneckonců v historické perspektivě. A dále v tom, čeho jsou tato díla symptomem, v jakých vztazích se ocitají k dobovým teoriím a literární praxi.

Rozeberme si tedy alespoň jeden z těchto překladů, Jégého historický román *Adam Šangala*, a ukažme si na některé stránky jeho překladu a poukažme na souvislosti obecnější v překladu ze slovenštiny do češtiny.

2

Roku 1925 vyšel česky v Hradci Králové „nákladem spisovatelky Libuše Baudyšové" román Ladislava N á d a š i h o - J é g é h o *Adam Šangala*. V jeho podtitulu stálo: „Ze slovenštiny převedla L. B." Překladatelka Jégého románu Libuše Baudyšová[2] opatřila svůj překlad úvodem, v němž vysvětlila svůj poměr k Jégému a objasnila důvody, proč přikročila k českému vydání *Adama Šangaly*.

V úvodu Baudyšová říká, že *Adam Šangala* vychází česky „po dohodě s autorem". České vydání vysvětluje nikoli potřebami přístupně seznámit českého čtenáře se slovenským historickým románem, nikoli potřebou přiblížit ho českému čtenáři také jazykově a překonat tak neškolenost ve slovenštině, nýbrž důvody především formálními. Matica slovenská připravovala totiž knižní vydání slovenské a to — jak autorka naznačuje — jí bránilo vydat román v Čechách slovensky. Tento postoj určil překladatelčin celkový *vztah k předloze*. „Vydavatelka", podotýká Baudyšová, „neměla jiné možnosti, chtěla-li tuto práci zařadit do Lidové

[2] O literární činnosti Libuše Baudyšové viz Jaroslav K u n c, *Slovník soudobých českých spisovatelů*, Orbis Praha 1945, 27—28.

knihovny, než vydati ji česky, třebaže uznává ideovou neoprávněnost takových převodů".[3] Shrneme-li tedy příčiny, které vyvolaly první české vydání *Adama Šangaly*, vidíme, že překladatelčin subjektivní přístup k překladu byl víceméně určen náhodnými okolnostmi.

Předmluva k českému vydání se zmiňuje o tom, že překladatelka je si vědoma *ideové neoprávněnosti svého překladu.* Tato skutečnost souvisí s všeobecnými dobovými názory na vztah české a slovenské literatury, který byl větším dílem pod tlakem čechoslovakistické koncepce.[4] Literární historikové (např. Pražák) a lingvisté (např. Trávníček)[5] hájili ve svých vědeckých dílech názor, že jde o jednotnou československou literaturu psanou dvěma spisovnými jazyky, při čemž slovenskou literaturu pokládali jen za *„krajovou variaci celonárodní literatury"*,[6] které se rozumí na obou stranách moravské hranice. V létech 1920—1922 — těsně před vydáním překladu — vyšly tři knihy, které pojednávaly z různých aspektů o „slovenském problému": Milan Hodža, *Československý rozkol* (1920), Jozef Štultéty, *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života* (1920) a Albert Pražák, *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu* (1922). Námětem všech tří knih byla otázka historické oprávněnosti slovenského národa, literatury a jazyka. Zejména Pražákova kniha měla v českém literárním a vědeckém tisku značný ohlas. Byla recenzována jak lingvisty tak literárními historiky v Naší řeči,[7] Časopise českého muzea,[8] Průdech[9] aj. a posuzovatelé převážnou většinou vyslovili souhlas s čechoslovakistickou koncepcí slovenské literární minulosti. Po druhé světové válce řada vědců změnila pojetí této otázky, pouze Albert Pražák[10] na svých názorech setrval.

---

[3] Jégé, *Adam Šangala,* předmluva k českému vydání, 6.

[4] Nejvýznačnějším literárněvědným představitelem této koncepce byl Albert Pražák, *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu* (1922), *Československý národ* (1925), *Slovenská svojskost* (1926), *Duchová podstata slovenské slovesnosti* (1938), *Dějiny slovenské literatury I* (1950) aj. Bibliografii Pražákových děl viz *Slovenská miscellanea,* Bratislava 1931 a sborník Albert Pražák 1880—1940, Praha 1940.

[5] František Trávníček, *Jazyk a národ* (Praha 1930), *Historická mluvnice československá* (Praha 1935).

[6] Albert Pražák, *Duchová podstata slovenské slovesnosti,* Praha 1938, 18.

[7] Bohuslav Havránek: (Pražák) „Je sice úplně v právu, když nemilosrdně konstatuje a vysvětluje, za jakého myšlenkového zmatku, za jakého zoufalého postavení politického se rodila spisovná slovenština, jako zbraň — ale neměl, myslím, zapomenout, že věda může události dějinné jen zjišťovat a vysvětlovat, ne však soudit. Soud o rozluce je vždycky jen osobním přesvědčením, a ne dokazatelnou pravdou, třebas se v něm autor shoduje s mnohými, i se mnou." Naše řeč VII (1923), 85—86.

[8] Miloš Weingart: „... spisovná slovenština vyplynula sice z hlubokých a četných příčin i z působivých podnětů, hlavně vnějších, ale logickou nutností *jazykového* vývoje *nebyla* ... Jazykový poměr oblasti slovenské k zemím českým i celý její historický jazykový vývoj je jiný, než abychom měli napodobiti postup Šamchmatova a petrohradské akademie v otázce ukrajinské." Časopis národního musea 1923, 194 až 196.

[9] Pavel Bujnák: „Slovom, kde ostáva historikom, profesorom dejín literárnych a pisateľom dejín spisovnej slovenčiny, je Pražák spravodlivý, objektívny, uznanlivý, ale kde sa ozve v ňom Čech-národovec, tam odrazu prehliadne všetky závažné, ťažké príčiny u Slovákov a vytýka im nelásku k Čechom a obviňuje ich, a tiež tak prehliadne zas viny Čechov a zabudne ich vytknúť, odsúdiť." Prúdy 7, 1923, 41.

[10] Ještě ve svých poválečných *Dějinách slovenské literatury* (1950) napsal Albert Pražák: „... slovenština byla pokládána z naší strany za slovenský místní projev naší mateřštiny. Proto se ozval odpor při každém pokusu o překlad z češtiny do slovenštiny

Překladatelčin vztah k předloze vyjádřený v úvodu k *Adamu Šangalovi* z roku 1925 byl tedy v plné shodě s dobovými názory na vztah slovenské a české literatury a českého a slovenského jazyka. A naopak, dobový úzus, časové názory, ideologická pozice bránily, aby se překlad Baudyšové stal v době svého vzniku literárním faktem, jehož by si všimla veřejnost, literární kritika ap. První český překlad *Adama Šangaly* vyšel bez literární odezvy. A tu nás přímo zarazí, co všechno zastínila dobová norma, čechoslovakistická literární koncepce. Kolik vědeckých otázek bylo ve jménu této falešné koncepce odsunuto a kolik jich zůstalo prakticky nerozřešeno až dodnes. Nikdo z tehdejších literárních historiků nebo lingvistů si nedal práci s analýzou překladu L. Baudyšové, nikdo konkrétně neuplatnil své byť mylné čechoslovakistické názory právě na tomto přeloženém díle. A přece jazyková konkretizace překladu dávala řadu podnětů k zamyšlení: jazykový materiál překladu, tvůrčí koncepce překladatelky, tzv. srozumitelnost slovenštiny pro Čecha a její jazyková podoba v překladu atd. Při tzv. jazykové srozumitelnosti slovenštiny pro Čecha v oblasti umělecké literatury se často zapomíná na estetickou stránku literárního díla; jazyk literárního díla je jedním z pilířů estetického zážitku. Čtení literárních děl není čtením dejů, příběhů, ale složitým vnímáním skonstruovaného celku, v němž se v dialektické jednotě prolínají různorodé prvky ideové, tematické, kompoziční, jazykové aj.

Takový byl tedy *subjektivní i objektivní vztah k předloze* při překladu ze slovenštiny do češtiny. Metamorfoza objektivního v subjektivní a subjektivního v objektivní byla v otázce vztahu k předloze v plné shodě. Baudyšová jako překladatelka ve svém překladu neodráží jen objektivní situaci, ale současně je elementárním činitelem této objektivní situace.

Vyvstává otázka, jak překladatelka pochopila originál Jégého *Adama Šangaly*. Základem překladatelského *pochopení předlohy*, prvním stupněm, který nelze obejít, je pochopení textu, porozumění jeho filologické stránce. Levý ve svém díle *Umění překladu* (1963) správně konstatuje, že „filologické pochopení nevyžaduje žádné zvláštní nadání, je věcí odborné přípravy a řemeslné praxe" (25). V odborné přípravě a řemeslné praxi je však právě kámen úrazu všech prvních — víceméně nahodilých — překladů ze slovenštiny.

Především řemeslná praxe byla pro realizátora překladu něčím neznámým a to z jednoduchého důvodu: sama tato praxe neexistovala, lépe řečeno, existovala okrajově, bez vývojové kontinuity. Tato skutečnost je omluvitelná nesoustavností, neprogramovostí v oblasti překládání ze slovenštiny do češtiny. Připomíná nám — jak jsem již upozornil — počátky překladů z ruštiny, či z jiných slovanských jazyků do češtiny v minulém století.

Jinak je tomu s odbornou přípravou. V době nadvlády čechoslovakistické koncepce jednoho československého národa nemohla se plně a potřebným směrem rozvinout odborná příprava překladatelů. Analýza původního díla, kterou vyzdvihoval B. Mathesius jako najpracnější, nebyla a nemohla být v této situaci vůbec uplatněna. Právě tak je to s překladatelovým hledáním jazykového klíče. V době panování dobové teorie o vztahu mezi češtinou a slovenštinou tato základní

---

a ze slovenštiny do češtiny... byl přímo vysloven zákaz překládati... Slováci sami spatřovali v tom nebezpečnou zbytečnost, protože se takto uměle přivozuje falešný názor, jako by tu šlo o literatury dvě, když se z nich překládá, ačkoliv jest jen literatura jedna" (13—14).

otázka nebyla ani nastolena. Překládalo se *doslova doslovně*, slovo za slovem, věta za větou. S přihlédnutím k dobovým názorům a vývojovým problémům obou literatur nestál překlad mezi oběma literaturami mezi nejnaléhavějšími a nejdůležitějšími otázkami, před nimiž obě literatury stály. Tím spíše vyniknou, pamětlivy těchto okolností, nedostatky a dobová podmíněnost prvních pokusů o překlady ze slovenštiny v létech 1918—1945.

Po tom, co bylo řečeno o dobových podmínkách a názorech na otázku vztahu obou literatur, nepůjdeme v příkladech v pochopení předlohy do zvláštních podrobností. Postačí, osvětlíme-li tuto otázku na několika uzlových bodech.

Překladatelka se především nedokázala odpoutat od lexikálních prostředků originálu. Četné slovakismy, jimiž je překlad zamořen a které se dostaly do překladu bez jakékoli funkční potřeby, ruší plynulou četbu a někde zatemňují i obsah díla (jde např. o slova: *velkopaní, přeseknuté žíly, pecúch).* Tím nabyl text místy velmi nečeské podoby. Výběrem slov, slovní zásobou překladu stojí překladatelka na okraji vývojové tendence češtiny. „Spisovná čeština," jak napsal K. Horálek, „sestupuje hlavně po r. 1918 z konzervativních až historizujících poloh a sbližuje se s jazykem mluveným, stírají se rozdíly mezi psaným spisovným jazykem a jeho hovorovou podobou, spisovný jazyk se hojně obohacuje také prvky obecné češtiny, hlavně po stránce lexikální."[11] V rozporu s touto obecnou tendencí Baudyšová do značné míry historizuje překlad Jégého *Adama Šangaly.*

Překladatelčina tendence neorganicky přejmout řadu lexikálních prostředků originálu — ať vědomě, či z překladatelské neschopnosti — se nejeví pouze v přejímání, ale také v posunování významových ekvivalentů. Přejatá slova ze slovenštiny dostávají v češtině jiný význam, nebo stylisticky jiný významový odstín, zabarvení slova neodpovídá v češtině originálu. Množství slovakismů, jazyková neobratnost překladatelky vyúsťují v typický jev všech počátečních překladů ze slovenštiny do češtiny. Nešlo v nich totiž o skutečný umělecký tvůrčí překlad, nýbrž spíše o mechanické převádění ze slovenštiny do češtiny. Mechanický převod se týká např. zčešťování jmen vlastních a místních (*Pavel Andruljak* místo Pavel Ondruliak, *Báňská Bystřice* místo Banská Bystrica ap.). Takový *překlad převodem* znejasňoval text, posouval jeho smysl a stíral ideově estetické hodnoty díla.

Při rozboru překladu Baudyšové, ať začneme z kterékoli strany, narazíme na nesprávné pochopení ideově estetické hodnoty jazykových prostředků překladu. Čím je básnický jazyk v literárním díle a k jakému přetvoření v uměleckém díle dospívá bylo mnohokrát vyloženo.[12] *Zpracování* a *přetvoření* básnického jazyka v struktuře uměleckého díla je v oblasti překladu ze slovenštiny do češtiny vázáno na řadu specifických problémů. Základním je vztah jazykového a národního povědomí k jinému jazykovému a národnímu povědomí. I při jinak malých rozdílech jaké jsou mezi jazyky a literaturami navzájem blízce příbuznými (čeština a slovenština), nelze ignorovat jejich specifičnost, neboť básnický jazyk je přímo „zaklíněn do systému *určitého* jazyka národního". Umělecký postup „nabývá v různých jazycích vlivem rozdílné jejich povahy podob navzájem zcela odlišných".[13] Ignorování těchto specifických prostředků umělecké výstavby literárního díla má v překladu katastrofální důsledky.

[11] *AUC Philologica, Slavica Pragensia V.* Praha 1963, 57.

[12] Např. Jan Mukařovský, *Kapitoly z české poetiky 1. O jazyce básnickém,* 84.

[13] Tamtéž, 85.

Do oblasti překladatelského *pochopení předlohy* patří rovněž správné čtení a přečtení předlohy. Překladatelova interpretace textu je znakem jeho umělecké vyspělosti, uměním poradit si se složitými, nejasnými místy originálu. Umělecký celek Jégého románu utrpel v překladu četnými vynechávkami. V českém překladu je vynechána celá kapitola V (od strany 44 jsou kapitoly nesprávne značeny). Četné další vynechávky např. na str. 11, 113, 114, 122, 123 zkreslily originál. Tím také značně porušily uvnitř překládaného díla vztahy postav, prostředí, děje, záměr autorův ap. Čtenáři tak uniklo v V. kapitole pronásledování A. Šangaly grófem Markočem i lest palffyovských dragounů, kteří Šangalu naverbovali do svého vojska.

Nesprávné přečtení textu, chudé z hlediska překladatelského, nedostatek řemeslné praxe a odborné přípravy zkresleně zprostředkovaly českému čtenáři ideově estetické hodnoty Jégého románu a redukovaly jeho pozornost víceméně jen na dějové prvky románu. *Redukce* na dějové a tematické prvky, k nimž vede povrchní překlad, který si klade jen informativní, nikoli umělecké cíle, mrzačí uměleckou stránku překladu a v zprostředkované podobě i samotného díla. Takové redukování uměleckého díla na vyprávění dějů, příběhů ze života nebo historek v konečných důsledcích „redukuje" překladatele umělecké literatury na pouhého převaděče a spisovatele na pouhého spisovatele příběhů a historek.

Podívejme se na problém interpretace ještě z jiné strany. Jedna z hlavních otázek, kterou jsme si nuceni klást nad každým předloženým dílem, tedy i nad zkoumaným *Adamem Šangalou,* zní: proč překladatelka tlumočila Jégého? Co u něho hledala ve vztahu k české literární skutečnosti? Jaké cíle, jakou koncepci před sebou vytyčovala, jak *interpretací předlohy* uváděla přeložené dílo do vztahu s českou literaturou? Z předchozího výkladu již víme, že její překlad do češtiny — připomínám: pod tlakem dobové čechoslovakistické koncepce — byl víceméně náhodný, bez hlubšího záměru překladatelského. Toto zjištění se však týká jazykové stránky díla, nikoli ideově estetického obsahu *Adama Šangaly.* Ten byl pro Baudyšovou, jak to sama napsala v předmluvě ke svému překladu, mimo diskusi. Česká jazyková podoba díla byla pro Baudyšovou náhodná, seznámení širší čtenářské obce s Jégého dílem — vědomé.

Ideově estetický obsah *Adama Šangaly* překladatelku nesporně zaujal. Položme si proto otázku, *jak,* jakým způsobem ji zaujal.

Při *druhém* slovenském vydání (prvním knižním) *Adama Šangaly* předeslal autor svému románu krátký, ale důležitý úvod. Autor, ve snaze předejít možnému zjednodušujícímu výkladu *Adama Šangaly,* chtěl mu dodat větší a širší platnost. Napsal: „V dnešné časy povojnovej duševnej rozorvanosti, keď mnohí tratia trpezlivosť v očakávaní blaha, o ktorom myslia, že ho mnohým utrpením zaslúžili, bude dobre pozrieť do minulosti, ani nie takej ďalekej, aby sme videli, čo človečenstvo trpelo a akými ohromnými krokmi kráča napred." Evolucionistická perspektiva vytýčená Jégém byla však překladatelkou *opominuta* a z českého překladu díla vynechána.

V úvodu k českému vydání *Adama Šangaly,* který je jakýmsi posláním a vyznáním překladatelky, traktuje Baudyšová Jégého román jako historický román („historický obraz ze 17. stol."), s důrazem na slovo historický. Proto v souhlase s touto koncepcí, při výběru lexika historizuje, detailně vysvětluje. Slovenské „z nekysnutého cesta upečený kabáč alebo maskaľ" překládá „z nekysnutého těsta upečený ‚kabáč' čili placku". Nebo např. vysvětluje latinskou větu „A qui

habet tempus, habet vitam" pod čarou, ač to autor v originále nepokládal za nutné. Že nejde o náhodu, ale záměr, potvrzují další vysvětlivky pod čarou. U slova „husar" poznamenává překladatelka pod čarou: „Husarů využívali k osobním službám", u slova „dolman" stojí pod čarou: „Kabátec pošitý šňůrami." Při zmínce o historické osobě Pazmána pokládala autorka za nutné dát pod čáru tuto obsáhlou vysvětlivku: „Pazmány (vysl. Pazmáň) Petr, ostřihomský arcibiskup, slavný maďarský theologický spisovatel, narodil se r. 1570 z evangelických rodičů, ale jako hoch přestoupil ke katolictví a vstoupil v Římě do řádu jezuitského. Byl nejnebezpečnějším nepřítelem protestantů a takřka sám provedl v Uhrách protireformaci. Zemřel r. 1637" (62).

Z této interpretační tendence předladatelky pochopíme, že nejen v oblasti jazyka, ale i v oblasti ideově estetické traktovala Jégého dílo především jako román *historický* a *lidový*. Svůj názor na Jégého opírala Baudyšová o úsudek — jak se sama vyjádřila — „předních znalců literatury": Alberta Pražáka a Karla Hikla. Ocitujme si vedle sebe názor Pražákův a Baudyšové a vynikne nám názorová shoda, až závislost překladatelky na Pražákovi:

A. Pražák: „Postavil se (Jégé) při výběru na stanovisko nové, *lidové* a hlavním svým hrdinou učinil ne pána, ale prostého oravského sedláka, jehož jméno snad nalezl v nějakém odlehlém archivním záznamu protireformačních exekucí, ale vše ostatní si přikombinoval z podrobného studia politické a zemanské historie třicátých let sedmnáctého století... jest Adam Šangala zdařilý pokus o slovenský historický román, jenž v jistém smyslu může na Slovensku znamenati ve vývoji tohoto slovenského genru i mez."[14]

L. Baudyšová: „Nádaši totiž... učinil hrdinou svého románu prostého selského synka a při líčení jeho osudů podal zároveň přesný a neobyčejně barvitý obraz tehdejšího života, s jeho příkrými rozdíly mezi zahálčivým, rozmařilým životem panským a těžkým, útrap plným životem prostého lidu, s jeho nízkou úrovní i pověrčivostí, vlastní oné době."[15]

Proti názoru překladatelky i Alberta Pražáka soudobí slovenští kritikové i literární vědci, především Krčméry a Bujnák, majíce před očima tradici *celé* slovenské literatury, soudili jinak. Krčméry neměl při čtení Jégého na mysli ani tak ono historické, jako spíše „fatální hru osudu" jeho hlavního hrdiny. Vysoce si cenil také vylíčení evangelického faráře Konôpky, jež podle něho „svědčí o šířce ducha". A Bujnák, ten se už přímo a výrazně ohradil proti interpretaci Jégého jako autora především historického. Dokazoval, že ústředním problémem u Jégého není historičnost,[16] nýbrž nejpřirozenější projevy člověka v historicky konkrétních poměrech, vyzdvižení kvalit člověka v zápase s dobou. V pozadí tohoto sporu bylo jistě i to, že čeští kritikové a literární historikové připodobňovali Jégého podání *Šangaly* k dílům Al. Jiráska. Slovenští se naopak bránili,[17] poukazujíce na vlastní tradice slovenského písemnictví a také jiné odlišnosti od Jiráska.

Z toho, co bylo řečeno, můžeme si udělat závěr, že *interpetační stanovisko překladatelky* bylo ovlivněno názory českých literárních vědců na Jégého. Překlada-

---

14 Albert Pražák, *Adam Šangala.* Nová svoboda I (1924), č. 19, 309—310.

15 Předmluva k českému vydání *Adama Šangaly* (1925).

16 Jégé v kritike a spomienkach, Bratislava 1959, 86.

17 Ján Gregovec, *Dielo L. N. Jégého,* Bratislava 1957, 94 („Jirásek vidí ľudí cez dobu a Jégé dobu cez ľudí").

telčino zdůraznění historičnosti také v oblasti ideově estetické je nejzákladnějším vyjádřením její překladatelské metody uplatněné na překladu *Adama Šangaly*.

Pro počátky překladů ze slovenštiny je obecně charakteristické, že slovenské dílo v češtině trpělo nedostatečným *přestylizováním předlohy*. Mlčky se vycházelo z tzv. obecné srozumitelnosti slovenštiny pro Čecha; četba slovenské umělecké literatury se pokládala za dostatečně srozumitelnou pro českého čtenáře. Překladatelská praxe hned od počátku signalizovala, že tomu tak není; převody ze slovenštiny byly zavaleny množstvím věcných nesprávností a stylistickým neporozuměním slovenskému originálu. Znovu je na místě opakovat, že jazyk uměleckého díla je „zaklíněn do systému určitého jazyka národního".[18] Nebyl-li v minulosti brán na to zřetel, znamenalo to v oblasti překladu, že specifické stylistické prostředky slovenštiny byly neorganicky přejímány do češtiny, celkově byl překlad ochuzen a především stylově nivelizován. Slovenské dílo tak pochopitelně nemohlo obstát v kontextu s progresívními proudy české literatury.

Jazyková blízkost mezi češtinou a slovenštinou, blízká příbuznost zapříčiňovala, že se překladatelce stalo, že přenášela slova slovenského, případně jiného původu do překladu. Jde o řadu takových slov (např. kabáč, velkopán, velkopaní, lezec), která svědčí o *přímém* vlivu původního textu na překlad.

Tím vznikalo v textu napětí, překlad působil nesourodě, byl pln neústrojných vazeb (napr. Cez deň vyšiel zo zámku; Mezi dněm vyšel ze zámku; Poďakujte sa panej, Poděkujte se paní; nech ťa Boh skára, nechť tě Bůh pokáře).

Můžeme proto na tomto překladu konstatovat, že poměr obou jazykových systémů byl nepropracován a navíc zatemňován falešnou teorií o poměru češtiny a slovenštiny. Jazyk, styl překladu vyzněl mnohem chuději, neobratněji než původní dílo.

Dospívám k závěru. Na překladu první závažné prozaické knihy — Jégého *Adam Šangala* — z období 1918—1945 jsme si ukázali historický smysl překladu ze slovenštiny, jeho začlenění do dobových literárních souvislostí, zvyklostí a norem. Poukázali jsme dále na některé funkce překladu ze slovenštiny v československém literárním kontextu, tak jak se nám jevily v retrospektivním pohledu na problémy spojené s překládáním slovenské prózy. Pokusili jsme se tak o celkové literárněhistorické zařazení překladu ze slovenštiny do češtiny.

[18] Jan Mukařovský, *Kapitoly I*, 85.